

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ СПОРТИВНОЇ МОТИВАЦІЇ У СПОРТСМЕНІВ 15–16 РОКІВ

Галина Безверхня¹, Вікторія Цибульська²

¹Луцький національний технічний університет, Луцьк, Україна

²Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького, Запоріжжя, Україна

Анотація. Високі результати у спорті тісно пов'язані з мотиваційною сферою людини. Мотивація є не лише стрижневою характеристикою особистості спортсмена і веде його до поставленої мети, а й впливає на характер усіх процесів, які відбуваються в ході діяльності. Головною особливістю спортивної мотивації є її прямиий вплив на результативність діяльності спортсмена. *Мета:* визначити та обґрунтувати педагогічні умови формування спортивної мотивації у спортсменів 15–16 років. *Методи:* аналіз та узагальнення науково-методичної літератури, методи психодіагностики, педагогічний експеримент. *Результати.* У спортсменів 15–16 років спостерігається інтеграція мотивів занять спортом у два відносно незалежні блоки. До першого блоку входять позитивно пов'язані між собою мотиви, які за своїм психологічним змістом є зовнішніми по відношенню до спортивної діяльності (мотиви: емоційного задоволення, фізичного самоствердження, підготовки до професійної діяльності, спортивно-пізнавальний та раціонально-вольовий). Другий блок утворюють взаємопов'язані цивільно-патріотичний, соціально-моральний та мотив досягнення успіху, які є внутрішніми по відношенню до спортивної діяльності. Соціально-емоційний і мотив соціального самоствердження позитивно пов'язані з групою внутрішніх мотивів і негативно – з усіма зовнішніми. Змагальна та тренувальна мотивації негативно взаємопов'язані. При цьому в основі мотивації змагань лежать мотиви: досягнення успіху, соціального самоствердження і соціально-моральний; в основі тренувальної мотивації – мотив емоційного задоволення та раціонально-вольовий. Чим сильніші мотиви занять спортом, тим вища готовність до прояву вольових зусиль. *Висновки.* Спортивна мотивація як психічний стан особистості спортсменів зумовлена значимим ставленням до: 1) мети занять спортом; 2) спортивного успіху; 3) своїх можливостей; 4) позатренувальної, навчально-тренувальної та змагальної діяльності; 5) команди; 6) тренера. Розвиток спортивної мотивації здійснюється у напрямі від зовні організованої, коли ці відносини виникають і актуалізуються переважно під впливом соціального оточення та зумовлені особливостями конкретної ситуації, до внутрішньо організованої, зумовленої переважно властивостями особистості спортсмена: властивостями темпераменту, мотивами занять спортом, вольовими якостями, здібностями до суб'єктивного самоконтролю та самоврядування. Для управління формуванням спортивної мотивації необхідно створювати педагогічні умови для виникнення, функціонування та стабілізації цих відносин за допомогою психологічних механізмів «знизу вгору» та «зверху вниз».

Ключові слова: мотивація, спортсмени, самоконтроль, психологічні властивості, фізична підготовка, рухова активність, мотиви, спорт.

Halyna Bezverkhnia, Viktoriia Tsybul'ska

PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR THE FORMATION OF SPORTS MOTIVATION IN ATHLETES AGED 15-16

Abstract. High performance in sports is closely related to the motivational sphere of a person. Motivation is not only a core characteristic of athletes' personalities and leads them to their goals, but also affects the nature of all processes that take place during their activities. The main feature of sports motivation is its direct impact on the performance of an athlete. The *purpose* of the study is to identify and substantiate the pedagogical conditions for the formation of sports motivation in athletes aged 15-16 years. The *methodology* employed in this study comprises an analysis and generalization of scientific and methodical literature, in addition to psychodiagnostic methods and pedagogical experiments. *Results.* In athletes between the ages of 15 and 16, there is a differentiation of motives for engaging in sports activities into two relatively distinct categories. The first block comprises motives that are positively interrelated and external to the domain of sports activity. These motives are psychological in nature and include the desire for emotional satisfaction, physical self-affirmation, preparation for future professional pursuits, and the development of cognitive and rational-volitional skills. The second block is constituted by interrelated elements pertaining to civic-patriotic, socio-moral, and motivation to achieve success, which are internal to the domain of sports activities. The socio-emotional and motive of social self-affirmation are found to be positively associated with a group of internal motives and negatively associated with all external ones. Competitive and training motivation are negatively related to each other. The competitive motivation is based on the following motives: achievement of success, social self-affirmation, and social and moral motives; the training motivation is based on the motive of emotional satisfaction and rational and volitional motives. The stronger the motivation to play sports, the higher the willingness to make volitional efforts. *Conclusions.* Sports motivation as a mental state of the athlete's personality is determined by significant attitudes towards 1) the purpose of sports; 2) sports success; 3) one's capabilities; 4) out-of-training, educational and competitive activities; 5) the team; 6) the coach. The development of sports motivation is carried out in the direction from externally organized, when these relations are created and actualized mainly under the influence of the social environment and are determined by the peculiarities of a specific situation, to internally organized, determined mainly by the characteristics of the athlete's personality: characteristics of temperament, sports motives, willpower, abilities to subjective self-control and self-government. In order to manage the formation of sports motivation, it is necessary to create pedagogical conditions for the emergence, functioning and stabilization of these relations using «bottom-up» and «top-down» psychological mechanisms.

Keywords: motivation, athletes, self-control, psychological properties, physical training, motor activity, motives, sports.

Вступ. Спортивна мотивація визначається як стан спортсмена, зумовлений відносинами спортсмена до різних боків конкретної ситуації спортивної діяльності: мети, очікуваних результатів, успіху та невдач, своїх можливостей, самої діяльності, партнерів по команді, тренера.

Розвиток мотивації здійснюється у напрямі від зовнішньо організованої, коли ці відносини виникають і актуалізуються

переважно під впливом соціального оточення (тренера, команди), зумовлені особливостями конкретної ситуації до внутрішньо організованої, зумовленої переважно властивостями особистості спортсмена: властивостями темпераменту, мотивами занять спортом, вольовими якостями, здібностями до суб'єктивного самоконтролю та самоврядування почуттями, думками, поведінкою та діяльністю.

Безверхня Г., Цибульська В. Педагогічні умови формування спортивної мотивації у спортсменів 15–16 років. *Sport Science Spectrum*. 2024; 2: 47–54
DOI: 10.32782/spectrum/2024-2-7

Bezverkhnia H., Tsybul'ska V. Pedagogical conditions for the formation of sports motivation in athletes aged 15-16. *Sport Science Spectrum*. 2024; 2: 47–54
DOI: 10.32782/spectrum/2024-2-7

Для управління формуванням спортивної мотивації необхідно щодня у процесі позатренувальної, навчально-тренувальної та змагальної діяльності створювати умови для актуалізації цих відносин. Переживання, почуття задоволеності від їх успішної реалізації у спортивній діяльності забезпечує поступову їх стабілізацію, легкість та швидкість виникнення, силу та стійкість прояву.

Формування відносин, які лежать в основі спортивної мотивації, здійснюється за допомогою психологічних механізмів «знизу догори» і «згори донизу».

Дія механізму «знизу вгору» забезпечується за допомогою спрямованого створення у процесі позатренувальної, навчально-тренувальної та змагальної діяльності спеціальних зовнішніх умов (наприклад, ситуацій досягнення успіху, необхідності прийняти своєчасне рішення в особистісно значущій і невизначеній ситуації тощо), які об'єктивно вимагають від спортсменів актуалізації формованих мотивів і вольових якостей та призводять до самостійного ухвалення рішення щодо реалізації пов'язаних із ними дій.

Одночасно з постановкою у спеціально організованих зовнішніх умовах спортивної діяльності тренером через застосування методів навіювання та переконання доводяться до свідомості та розуміння спортсменів, якими за спрямованістю та емоційною забарвленістю мають бути відношення до цих умов (на рівні цілей, мотивів, вольових зусиль), за яких досягається висока результативність спортивної діяльності (дія механізму «згори донизу»).

Завдяки спільній дії обох психологічних механізмів розвиток відносин відбувається у напрямі від емоційно неусвідомлюваних до раціонально усвідомлюваних, від зовні зрозумілих у внутрішні прийняті та реально функціонуючі [4; 11; 12; 22; 16].

Мета дослідження: вивчити та науково обґрунтувати використання педагогічних умов у процесі формування спортивної мотивації у спортсменів 15–16 років.

Методи дослідження: аналіз науково-методичної літератури, а також аналіз результатів педагогічного експерименту. Учасниками експерименту стали спортсмени 15–16 років Волинської обласної школи вищої спортивної майстерності (секція «Волейбол»). Педагогічне дослідження тривало з вересня 2021 р. по листопад 2022 р., а педагогічний експеримент тривав із березня по серпень 2022 р. і був спрямований на практичне обґрунтування ефективності реалізації педагогічних умов формування спортивної мотивації. Для виміру та оцінки властивостей особистості спортсменів у процесі дослідження застосовувалися методи психодіагностики, зокрема: анкета «Самооцінка властивостей темпераменту»; «Самооцінка психічних станів»; «Самооцінка вольових якостей»; «Мотиви занять спортом» тощо. Учасники педагогічного експерименту без примусу погодилися на участь у ньому. Права і свободи неповнолітніх респондентів жодним чином не порушувалися у процесі проведення експерименту.

Результати. Теоретичний аналіз та узагальнення літературних даних дали змогу виділити низку педагогічних умов, реалізація яких у процесі спортивної підготовки через психологічні механізми «знизу вгору» і «зверху вниз» має забезпечити, на нашу думку, виникнення, функціонування та розвиток відносин спортсменів до мети занять спортом, спортивного успіху, своїх можливостей,

навчально-тренувальної та змагальної діяльності, до команди та тренера. Стабілізація цих відносин призводить до формування мотивів занять спортом у тих, хто займається, вольових якостей, здатності до суб'єктивного контролю та самоврядування, які згодом стають особистісною основою внутрішньо організованої спортивної мотивації. Педагогічні умови формування мотивації у спортсменів 15–16 років:

I. Формування сприятливого ставлення до мети занять спортом

Педагогічні прийоми:

1. Формування особистісного сенсу через усвідомлення зв'язку цілей занять спортом з особистісними цінностями.

2. Постановка перед спортсменами поставленої мети незалежно від того, на якому етапі занять спортом перебуває спортсмен.

3. Планування перспективи досягнення результатів через поділ процесу досягнення оперативних цілей. Оперативні цілі повинні бути конкретно сформульованими і досягатися протягом двох-трьох днів тренувань, що дає змогу підніматися спортсменові до планованої мети й актуалізувати переживання задоволеності.

4. Постановка цілей перед реальними досягненнями через дотримання відповідності між бажаннями спортсмена (хочу), які висувуються до нього вимогами (повинен), і можливістю їх виконати (можу).

5. Формування установки для досягнення спортивного завдання.

II. Формування сприятливого ставлення до спортивно-го успіху

Педагогічні прийоми:

1. Застосування методу змагань.

2. Оптимальність вимог до результатів дій у ситуаціях досягнення успіху та постійне їх підвищення.

3. Оцінка результатів з урахуванням певного нормативного рівня, який вважається обов'язковим, щоб досягнення цього рівня (або недосягнення) могло викликати гордість або, відповідно, розчарування.

4. Створення ситуацій, які передбачають особисту відповідальність за успіх.

5. Створення ситуацій зі зворотним зв'язком про якісні та кількісні результати діяльності.

6. Афішування досягнень спортсмена у засобах масової інформації.

7. Систематичне та своєчасне заохочення та самозаохочення спортсменів за кожен успішно виконаний техніко-тактичний прийом.

III. Формування сприятливого ставлення до своїх можливостей

Педагогічні прийоми:

1. Систематичний аналіз тренувальної та змагальної діяльності спортсменів із пошуком причин невдач та обґрунтування шляхів їх запобігання.

2. Пояснення високої та низької результативності змагальної діяльності величиною прикладених зусиль на тренуваннях і змаганнях через застосування причинних схем мотиваційного тренінгу.

3. Мотиваційний тренінг особистісної причинності через організацію участі спортсменів у: 1) постановці перед собою цілей реально досяжних, відповідних їхнім можливостям; 2) з'ясування за допомогою самоаналізу своїх

сильних і слабких боків, чи справді поведінка спортсменів наближає до мети, чи мають їхні дії бажані наслідки; 3) визначення конкретних дій, які можна зробити зараз, щоб згодом досягти поставлених перед собою цілей.

4. Навчання спортсменів самовизначенню: здатності брати відповідальність за своє мислення, сприйняття і психологічну установку в будь-якій ситуації.

5. Тренінг внутрішньої мотивації через забезпечення відповідності вимог навчально-тренувальної та змагальної діяльності («треба») з того, що людина може зробити («можу»).

6. Віра тренера у своїх спортсменів.

7. Вибagliвість та поважне ставлення тренера до своїх спортсменів.

8. Виявлення позитивних особистісних якостей та їх реалізація на тренуваннях.

9. Формування у спортсменів почуття власної компетентності у своєму виді спорту через забезпечення оперативного зворотного зв'язку, у процесі якого спортсмен постійно оцінює себе, порівнюючи сьогоднішні результати з учорашніми, переконується у позитивному ефекті занять спортом.

10. Інформаційно-конструктивний характер процесу самоконтролю досягнення оперативних цілей.

11. Формування у спортсменів адекватної самооцінки та планування на основі цього змагальних цілей. За заниженої самооцінки: а) постановка реально досяжних цілей на найближчий період; б) чергування партнерів (сильних, слабких); в) емоційна підтримка при невдачах; г) виявлення позитивних особистісних якостей та його реалізація на тренуваннях. У разі підвищеної самооцінки: а) переконання в необхідності постановки більш високих цілей; б) доручення ускладнених завдань, які потребують прояву волі; в) порівняльний аналіз результатів самооцінки своєї підготовленості з оцінкою тренерів, спортсменів.

12. Запобігання несприятливим психічним станам, емоційна підтримка за невдач.

13. Надання можливостей для прояву самостійності та ініціативи у навчально-тренувальній діяльності.

14. Формування у спортсменів почуття відповідальності та обов'язку («я повинен») у досягненні спортивного результату.

IV. Формування сприятливого ставлення до тренувальної діяльності Педагогічні прийоми:

1. Підвищення емоційності тренувальних занять через різноманітність тренувальних засобів, методів і форм організації, застосування змагального та ігрового методів.

2. Особистий приклад тренера: оптимізм у будь-яких ситуаціях, ентузіазм, фанатична відданість справі, постійне прагнення вдосконалення.

3. Усвідомлення підпорядкованості цілей тренувальної роботи цільовій перспективі змагальної діяльності.

4. Активне, з повною віддачею сил, сумлінне, творче, свідоме, вдумливе виконання вправ.

5. Обов'язковість виконання поставлених завдань.

6. Ускладнення навчально-тренувальної діяльності за обсягом та змістом.

7. Систематичне, регулярне відвідування тренувань.

8. Своєчасний початок та закінчення тренувань.

9. Дотримання режиму харчування, відпочинку, вимог гігієни.

V. Формування сприятливих відносин із командою та тренером

Педагогічні прийоми:

1. Розвиток та зміцнення традицій команди.

2. Організація колективної роботи, участь усіх членів у суспільному житті колективу.

3. Пред'явлення вимог до себе та членів команди.

4. Прийняття колективних рішень, залучення спортсменів до обговорення основних питань тренувань та змагань.

5. Допомога, довіра та підтримка гравцями основного складу запасних гравців, нових членів команди.

6. Формування сприятливих міжособистісних взаємин у спортивній команді між спортсменами, а також між тренером та спортсменами.

7. Узгодження своїх дій із діями партнерів, із загальним завданням команди, своєчасне страхування партнерів, прагнення полегшити дії іншим, грати колективно, не заважати гравцям.

8. Адекватне реагування на зауваження товаришів та партнерів по команді.

9. Забезпечення сприятливої педагогічної співпраці тренера зі спортсменами.

10. Довіра до тренера як до авторитету.

11. Точне, беззаперечне, сумлінне, вдумливе виконання вказівок та завдань тренера.

VI. Формування сприятливого ставлення до змагальної діяльності

Педагогічні прийоми:

1. Забезпечення підготовленості до участі у змаганнях.

2. Підвищення соціальної та особистої значущості змагань.

3. Створення ситуацій для прояву спроб перемогти з урахуванням деяких, заздалегідь відомих та фіксованих аспектів суперників, характеру та вибору вправ, власного рівня тощо.

4. Розуміння, що перемога і поразка живуть недовго.

5. Формування ставлення до змагань і до суперника, що означає: «я змагаюся із собою і тільки із собою», яке дає змогу гравцеві сказати: «я не можу дочекатися початку змагань, щоб перевірити себе у грі».

6. Застосування методу змагання під час виконання техніко-тактичних вправ.

7. Участь спортсмена у програмуванні безпосередньої підготовки до змагання.

8. Націленість на найвищий результат у змаганнях.

9. Підвищення ступеня невизначеності умов майбутнього змагання.

10. Створення на тренуваннях гірших умов, ніж очікується у змаганнях.

11. Своєчасна актуалізація мотивів участі у змаганнях.

12. Моделювання у тренувальній діяльності умов майбутніх змагань.

13. Планування змагальних цілей відповідно до підготовленості спортсмена.

14. Інформування спортсменів про майбутніх суперників, розкриваючи їхні недоліки та сильні боки.

15. Імовірне програмування майбутньої гри.

16. Навчання прийомів саморегуляції передзмагальних психічних станів.

17. Формування позитивної мотивації досягнень високих змагальних результатів, заснованої на любові до близьких (присвячення перемоги близьким людям), почутті обов'язку перед командою, тренером.

18. Використання системи заохочень за різні показники участі у змаганнях (за волю до перемоги, за кращі показники ефективності змагальної діяльності, за чесність, за красиво виконаний технічний прийом тощо).

Завдання педагогічного експерименту полягало в експериментальному обґрунтуванні ефективності практичної реалізації виділених нами педагогічних умов формування спортивної мотивації.

Формування спортивної мотивації досліджуваних контрольної групи здійснювалося з урахуванням традиційних підходів до психологічної підготовки спортсменів.

Формування спортивної мотивації в експериментальній групі здійснювалося з урахуванням виділених нами педагогічних умов [14].

Результати попереднього експериментального дослідження показали, що спортсмени 15–16 років істотно

відрізняються один від одного за рівнем розвитку властивостей особистості: темпераменту, вольових якостей, мотивів занять спортом, спортивної мотивації, рівня суб'єктивного контролю та здатності самоврядування.

У випробуваних обох груп до та після педагогічного експерименту визначалися показники вольових якостей, мотивів занять спортом, інтересу до занять волейболом, змагальної та тренувальної мотивації, суб'єктивного контролю та можливості самоврядування за допомогою методик психодіагностики. Тому під час реалізації педагогічних умов формування спортивної мотивації в експериментальній групі враховувалися індивідуальні психологічні особливості випробуваних.

Порівняльний аналіз експериментальних даних свідчить про відносну однорідність обох груп досліджуваних за показниками властивостей особистості спортсменів експериментальної та контрольної груп. За час педагогічного експерименту в рівнях розвитку властивостей особистості відбулися певні зміни (табл. 1). У випробуваних обох груп спостерігається зростання рівня розвитку вольових якостей

Таблиця 1

Показники властивостей особистості випробуваних контрольної та експериментальної груп до педагогічного експерименту, бали ($X \pm a$)

Властивості особистості	Групи випробуваних		P
	експериментальна, n=20	контрольна, n=20	
Вольові якості			
Цілеспрямованість	36.23 ± 4.88	36.69 ± 5.04	0.808
Сміливість та рішучість	33.77 ± 4.53	35.44 ± 5.67	0.397
Наполегливість	37.69 ± 7.52	37.31 ± 5.80	0.879
Витримка та самовладання	32.46 ± 4.98	32.50 ± 6.64	0.986
Самостійність та ініціативність	28.54 ± 3.45	27.44 ± 4.57	0.480
Вольові якості у цілому	33.74 ± 3.24	33.88 ± 3.37	0.913
Мотиви занять спортом			
Мотив емоційного задоволення	31.08 ± 11.35	32.31 ± 12.31	0.783
Мотив соціального самоствердження	18.31 ± 12.91	18.00 ± 16.09	0.956
Мотив фізичного самоствердження	20.23 ± 21.14	25.75 ± 19.28	0.469
Соціально-емоційний мотив	29.85 ± 14.83	28.25 ± 14.96	0.776
Соціально-моральний мотив	33.62 ± 20.56	26.63 ± 19.93	0.362
Мотив досягнення успіху	33.62 ± 14.30	34.38 ± 19.35	0.907
Спортивно-пізнавальний мотив	32.77 ± 15.56	25.38 ± 23.37	0.337
Раціонально-вольовий мотив	18.77 ± 23.49	27.25 ± 22.48	0.331
Мотив підготовки до професійної діяльності	27.69 ± 1.04	30.69 ± 17.56	0.598
Цивільно-патріотичний мотив	29.85 ± 14.59	33.06 ± 17.83	0.605
Мотивація занять спортом	2.76 ± 0.46	2.84 ± 0.41	0.629
Змагальна мотивація	7.46 ± 1.27	6.88 ± 2.19	0.400
Тренувальна мотивація	6.06 ± 2.43	5.54 ± 1.51	0.504
Інтерес до занять волейболом	28.46 ± 2.90	27.94 ± 3.30	0.657
Суб'єктивний контроль	25.62 ± 3.45	24.81 ± 3.31	0.529
Здатність самоврядування	27.00 ± 5.54	27.31 ± 5.70	0.883

загалом. При цьому найінтенсивніші зміни відбулися у самостійності та ініціативності (на 4,07 бали), найменші – у показниках сміливості та рішучості – на 0,85 бали.

Випробувані експериментальної групи мають істотну перевагу в прирості показників вольових якостей у цілому (3,06 проти 1,50 бали). У них спостерігається більш високий приріст показників цілеспрямованості (4,54 проти 1,06 бали), наполегливості та завзятості (2,85 проти 0.00 бали) [7; 15].

У випробуваних експериментальної групи знизилася відносна значимість мотиву емоційного задоволення (на 11,62 бали), соціально-емоційного (на 7,00 бали) та соціально-морального (на 12,08 бали) мотивів. Поряд із цим у них спостерігається суттєве підвищення значимості мотивів досягнення (на 16,00 бали), соціального (на 11,69 бали) та фізичного (на 7,00 бали) самоствердження. Випробувані експериментальної групи мають перевагу у прирості показників спортивної мотивації, суб'єктивного контролю та здатності до самоврядування.

У табл. 3 наведено показники властивостей особистості досліджуваних контрольної та експериментальної груп після закінчення педагогічного експерименту. Установлено, що випробувані експериментальної групи мають вищі показники розвитку цілеспрямованості, наполегливості та завзятості. Для випробуваних контрольної групи більш значущий, ніж випробуваних експериментальної групи, мотив емоційного задоволення. Для останніх, навпаки, більшу значимість має мотив досягнення успіху. У них вищі показники спортивної мотивації, мотивації змагань, суб'єктивного контролю і здатності самоврядування.

Узагальнюючи результати педагогічного експерименту, можна зробити висновок, що під час практичної реалізації виділених нами педагогічних умов у навчально-тренувальному процесі спортсменів 15–16 років спостерігаються: 1) прискорення темпів розвитку вольових якостей цілеспрямованості, наполегливості та завзятості; 2) ослаблення значимості мотиву емоційного задоволення, соціально-емоційного та соціально-морального

Таблиця 2

Зміна показників властивостей особистості випробуваних контрольної та експериментальної груп у процесі педагогічного експерименту, бали ($X \pm a$)

Властивості особистості	Групи випробуваних		P
	ЕГ n=20	КГ n=20	
Вольові якості			
Цілеспрямованість	4.54 ± 3.78	1.06 ± 2.46	0.006
Сміливість та рішучість	1.00 ± 2.48	0.69 ± 2.47	0.738
Наполегливість та завзятість	2.85 ± 2.94	0.00 ± 3.08	0.018
Витримка та самокерування	2.85 ± 2.61	1.69 ± 2.87	0.270
Самостійність та ініціативність	4.08 ± 2.36	4.06 ± 3.04	0.989
Вольові якості у цілому	3.06 ± 1.28	1.50 ± 1.38	0.004
Мотиви занять спортом			
Мотив емоційного задоволення	-11.62 ± 5.94	-3.06 ± 11.72	0.024
Мотив соціального самоствердження	11.69 ± 5,8	5.94 ± 7.13	0.027
Мотив фізичного самоствердження	7.00 ± 12.03	2.00 ± 8.12	0.194
Соціально-емоційний мотив	-7.00 ± 12.03	-0.50 ± 7.20	0.083
Соціально-моральний мотив	-12.08 ± 7.40	0.19 ± 6.53	0.000
Мотив досягнення успіху	16.00 ± 9.08	1.81 ± 7.23	0.000
Спортивно-пізнавальний мотив	2.69 ± 2.81	3.31 ± 7.67	0.784
Раціонально-вольовий мотив	-2.31 ± 5.41	-2.88 ± 16.80	0.908
Мотив підготовки до професійної діяльності	3.08 ± 8.75	-1.31 ± 9.58	0.213
Цивільно-патріотичний мотив	-0.54 ± 9.08	-0.69 ± 5.68	0.957
Мотивація занять спортом	0.42 ± 0.24	0.13 ± 0.34	0.013
Змагальна мотивація	0.54 ± 0.66	-0.06 ± 1.48	0.187
Тренувальна мотивація	0.46 ± 1.39	-0.19 ± 1.22	0.193
Інтерес до занять волейболом	2.31 ± 2.29	1.63 ± 2.63	0.468
Суб'єктивний контроль	2.69 ± 3.09	1.06 ± 1.61	0.078
Здатність самоврядування	4.00 ± 2.27	0.63 ± 2.53	0.001

Показники психологічних характеристик особистості випробуваних контрольної та експериментальної груп після педагогічного експерименту, бали ($X \pm a$)

Властивості особистості	Групи випробуваних		P
	ЕГ n=20	КГ n=20	
<i>Вольові якості</i>			
Цілеспрямованість	40.77±3.15	37.75 ±3.92	0.047
Сміливість та рішучість	34.77 ±4.23	36.13 ±4.70	0.427
Наполегливість та завзятість	40.54 ±5.25	37.31 ±4.92	0.100
Витримка та самокерування	35.31 ± 3.40	34.19 ±6.49	0.579
Самостійність та ініціативність	32.62 ±2.96	31.50 ± 3.25	0.347
Вольові якості у цілому	36.80 ±2.69	35.38 ±2.68	0.167
<i>Мотиви занять спортом</i>			
Мотив емоційного задоволення	19.46 ±7.30	29.25±12.49	0.019
Мотив соціального самоствердження	30.00± 1 1.22	23.94 ±13.24	0.201
Мотив фізичного самоствердження	27.23±14.55	27.75±15.65	0.928
Соціально-емоційний мотив	22.85 ±9.57	27.75±11.30	0.225
Соціально-моральний мотив	21.54 ±21.30	26.81 ± 16.48	0.458
Мотив досягнення успіху	49.62±14.79	36.19±17.26	0.035
Спортивно-пізнавальний мотив	35.46 ± 17.25	28.69 ±20.89	0.357
Раціонально-вольовий мотив	16.46 ±20.09	24.38 ±9.74	0.175
Мотив підготовки до професійної діяльності	30.77±8-33	29.38±12.28	0.730
Цивільно-патріотичний мотив	29.31±10.85	32.38 ± 14.92	0.541
Мотивація занять спортом	3.18±0.26	2.97±0.24	0.029
Змагальна мотивація	8.00±1.08	6.81 ± 1.80	0.046
Тренувальна мотивація	6.25 ± 1.81	5.08±1.32	0.061
Інтерес до занять волейболом	30.77 ±2.35	29.56 ±2.34	0.179
Суб'єктивний контроль	28.31 ±3.33	25.88 ±2.90	0.045
Здатність самоврядування	31.00 ±4.34	27.94 ±4.75	0.084

мотивів і підвищення значимості мотивів досягнення успіху, соціального та фізичного самоствердження; 3) посилення спортивної та змагальної мотивації; 4) підвищення рівня суб'єктивного контролю та здатності до управління спілкуванням, поведінкою та діяльністю [6; 19].

Дискусія. Проблема формування спортивної мотивації розглядалася в багатьох роботах [1; 3; 13; 20; 18; 17]. Зокрема, Т.Ю. Круцевич, Г.В. Безверхня, В.В. Цибульська вивчали проблеми формування мотивації до занять фізичними вправами, руховою активністю. Особливості мотивів занять спортом у юнацькому віці досліджувалися у роботах Г.В. Безверхньої, В.В. Цибульської, Г.І. Гончар. О.О. Біліченко вивчено питання управління процесом спортивного вдосконалення з урахуванням мотиву досягнення успіху, визначено вікові та кваліфікаційні особливості структури та динаміки мотивів спортивної діяльності. Питання вольової готовності у спорті розглядалися у роботах Н.Б. Горшкової, М.М. Саїнчука [5; 9].

У низці досліджень розкрито особливості формування спортивної мотивації в окремих видах спорту та на різних етапах спортивного вдосконалення: у боксерів на етапі початкової підготовки, у веслярів-академістів різної статі, у юних баскетболістів на етапі поглибленої спеціалізації, які займаються художньою гімнастикою, в учнів спортивних шкіл, у підлітків, які займаються таеквон-до, у молодих дзюдоїстів.

Сьогодні багато науковців вивчають безпосередньо процес формування спортивної мотивації через призму вивчення та визначення особистісних мотивів спортсменів [17; 18; 21; 20], чинників впливу на особистість спортсмена, організаційно-методичних умов формування мотивації до професійно-прикладної фізичної підготовки [12; 8]. Також науковці розглядають формування спортивної мотивації через визначення ціннісних орієнтацій у сфері фізичної культури і спорту [2; 10; 1].

Висновки. Таким чином, у процесі експерименту нами виділено шість педагогічних умов, які відрізняються за

спрямованістю на формування сприятливих відносин спортсменів до різних боків спортивного життя, а саме до: мети занять спортом, успіху, своїх можливостей, тренувальної діяльності, до команди та тренера, змагальної діяльності.

Кожна із цих умов реалізується через застосування у навчально-тренувальному процесі відповідних педагогічних прийомів. Під час практичної реалізації цих педагогічних умов у психологічній підготовці спортсменів 15–16 років спостерігаються: 1) прискорення темпів розвитку вольових якостей цілеспрямованості (40,77 бали в експериментальній групі проти 37,75 бали – у контрольній), наполегливості та завзятості (40,54 бали в експериментальній групі проти 37,31 бали – у контрольній); 2) ослаблення значимості мотиву емоційного задоволення (29,25 бали контрольної групи проти 19,46 бали експериментальної групи),

соціально-емоційного (27,75 бали контрольної групи проти 22,85 бали експериментальної групи) та соціально-морального (21,54 бали експериментальної групи проти 26,81 бали контрольної групи) мотивів та підвищення значущості мотивів досягнення успіху (49,62 бали експериментальної групи проти 36,19 бали контрольної групи), соціального та фізичного самоствердження; 3) посилення спортивної мотивації (3,18 бали проти 2,97 бали), змагальної мотивації (8,00 бали проти 6,81); 4) підвищення рівня суб'єктивного контролю (28,31 бали проти 25,88) та здатності до самоврядування (31,00 бали проти 27,94).

Перспектива подальших досліджень передбачає вивчення та порівняльний аналіз формування спортивної мотивації спортсменів із різних видів спорту.

Конфлікт інтересів. Автори заявляють, що відсутній будь-який конфлікт інтересів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Безверхня Г.В. Motivation to engage in physical education and sports for schoolchildren in grades 5–11 : автореф. дис. ... канд. наук з фізичного виховання і спорту. Львів, 2004. 23 с.
2. Безверхня Г.В., Діхтяренко В.В. Вплив ціннісних орієнтацій на відношення до фізичного виховання студенток педагогічного вищого навчального закладу. *Спортивний вісник Придніпров'я*. 2011. № 1. С. 17–21.
3. Безверхня Г.В., Цибульська В.В., Гончар Г.І. Мотивація до занять фізичною культурою і спортом школярів та студентів : монографія. Умань : Сочінський М.М., 2017. 188 с.
4. Біліченко О.О. Гендерні особливості формування мотивації до занять фізичним вихованням у студентів : автореф. дис. ... канд. наук з фізичного виховання : 24.00.02. Дніпропетровськ, 2014. 21 с.
5. Горшкова Н.Б. Мотивація школярів до занять фізичною культурою і спортом. *Актуальні проблеми фізичної культури і спорту*. 2005. № 6–7. С. 130–33.
6. Круцевич Т.Ю., Безверхня Г.В. Рекреація у фізичній культурі різних груп населення : навчальний посібник. Київ : Олімпійська література, 2010. 248 с.
7. Круцевич Т.Ю., Безверхня Г.В., Воробйов М. І. Контроль у фізичному вихованні дітей, підлітків і молоді : навчальний посібник. Київ : Олімпійська література, 2011. 224 с.
8. Круцевич Т., Томенко О. Неспеціальна фізкультурна освіта учнівської молоді: концептуальні підходи до розгляду. *Теорія і методика фізичного виховання і спорту*. 2009. № 3. С. 48–51.
9. Саїнчук М.М. Формування ціннісних орієнтацій в сфері фізичної культури і спорту учнів старших класів у процесі фізичного виховання : автореф. дис. ... канд. наук з фізичного виховання і спорту : 24.00.02.
10. Томенко О. Формування понятійного апарату неспеціальної фізкультурної освіти в умовах сучасності. *Теорія і методика фізичного виховання і спорту*. 2009. № 2. С. 99.
11. Федоренко Є.О. Формування мотивації до спеціально організованої рухової активності старшокласників : автореф. дис. ... канд. наук з фізичного виховання і спорту : 24.00.02. Дніпропетровськ, 2012. 20 с.
12. Цибульська В.В. Організаційно-методичні умови формування мотивації студенток заочної форми навчання педагогічних спеціальностей до професійно-прикладної фізичної підготовки. *Слобожанський науково-спортивний вісник*. 2014. Вип. 6. С. 120–125.
13. Цибульська В.В. Формування мотивації до професійно-прикладної фізичної підготовки студентів педагогічних спеціальностей на різних формах навчання : дис. ... канд. наук з фізичного виховання і спорту : 24.00.02. Дніпро, 2015. 262 с.
14. Чичелюк А.В., Безверхня Г.В., Цибульська В.В. Психолого-педагогічні умови підготовки фахівців фізичного виховання. *Академічні візії*. 2023. Вип. 16.
15. Bezverkhnya G.V., Tsybul'ska V.V. Non-special physical education for students as a prior direction of the educational process in the higher pedagogical establishment. *Ratownictwo Wodne, Sport Pływacki i Kultura Fizyczna w Teorii i Praktyce: Akademia Wychowania Fizycznego i Sportu im. Jędrzeja Śniadeckiego*. Gdańsk, 2014.
16. Hakman A., Andriieva O., Kashuba V., et al. Factors of future teachers' motivation formation for the physical improvement. *Balt J Health Phys Act*. 2021;Suppl(2):33-42 doi: 10.29359/BJHPA.2021.Suppl.2.04.
17. Hakman A., Andriieva O., Bezverkhnia H., Moskalenko N., Tsybul'ska V., Osadchenko T., Savchuk S., Kovalchuk V., Filak Y. Dynamics of the Physical Fitness and Circumference Sizes of Body Parts as a Motivation for Self-Improvement and Self-Control in Students. *Journal of Physical Education and Sport (JPES)*. 2020. Vol. 20 (1). P. 116–122. doi:10.7752/jpes.2020.01015.
18. Halyna Bezverkhnia, Tetiana Fedirchuk, Viktoria Tsybul'ska, Mykola Maievskiy, Tetiana Osadchenko, Serhii Ilchenko, Anna Hakman. Formation of motivation for professional and applied physical training in Future elementary teachers. *Journal of physical education and sport* © (jpes), vol 19 (supplement issue 2), art 45, pp 299–304., 2019.
19. Krucewicz, G.V., Bezverkhnya G.V. «Рекреація в культурзе fizycznej różnych grup społecznych». Drukarnia i Wydawnictwo Akademickie Wyższej Szkoły Społeczno-Przyrodniczej im. W. Pola w Lublinie, 2013. 326 s.
20. Motivation to physical education of school and university students: [Collective monograph]. Edited by Krutsevich T., Bezverkhnia H., Tsybul'ska V., Kyslenko D., Marchenko O., Bondarchuk N., Yukho Y., Sadchenko M. Budapest, 2021. 200 p.
21. Motor activity of different social groups: [Collective monograph]. Edited by L. Balatska, T. Liasota, I. Nakonechnyi, A. Hakman, H. Bezverkhnia, O. Kljus, T. Osadchenko, A. Semenov. Riga, Latvia : «Baltija Publishing», 2020. 140 p.
22. Roksolana I. Sirkko, Halyna V. Bezverkhnia, Olha Ya. Zaverukha, Svitlana V. Chupakhina, Nataliia R. Kyrsta, Motivation to Get a Second Higher Education: Psychological and Pedagogical Aspect. *International Journal of Learning, Teaching and Educational Research* Vol. 19, No. 2, pp. 188–202, February 2020.

REFERENCES

1. Bezverkhnia H.V. Motyvatsiia do zaniat fizychnoiu kulturoiu i sportom shkolariv 5–11-kl klasiv : avtoref. dys. na zdob. nauk. stupenia kandydata nauk z fizychno vykhovannia i sportu. Lviv, 2004. 23 s. (In Ukrainian).
2. Bezverkhnia H.V., Dikhtiarenko V.V. The influence of value orientations on the attitude to physical education of female students of a pedagogical higher educational institution. *Sportyvnyi visnyk Prydniprov'ia*. 2011. № 1. S. 17–21 (In Ukrainian).

3. Bezverkhnia H.V., Tsybul'ska V.V., Honchar H.I. Motivation for physical education and sports of schoolchildren and students : monohrafiia. Uman : Vydavets «Sochynskiy M.M.», 2017. 188 s. (In Ukrainian).
4. Bilichenko O.O. Gender specifics of the formation of students' motivation to engage in physical education: avtoref. dys. kand. nauk z fizychnoho vykhovannia : 24.00.02. Dnipropetrovsk, 2014. 21 s. (In Ukrainian).
5. Horshkova N.B. Motivation of schoolchildren to engage in physical education and sports. Aktualni problemy fizychnoi kultury i sportu. 2005;(6–7). s. 130–33. (In Ukrainian).
6. Krutsevych T.Yu., Bezverkhnia H.V. Recreation in physical culture of different population groups: navchalnyi posibnyk dlia studentiv vyshchykh navchalnykh zakladiv. Kyiv : Olimpiiska literatura, 2010. 248 s. (In Ukrainian).
7. Krutsevych T.Yu., Bezverkhnia H.V., Vorobiov M. I. Control in the physical education of children, adolescents and youth: navchalnyi posibnyk. Kyiv : Olimpiiska literatura, 2011. 224 s. (In Ukrainian).
8. Krutsevych T., Tomenko O. Non-special physical education of students: conceptual approaches to consideration. Teoriia i metodyka fizychnoho vykhovannia i sportu. 2009. № 3. S. 48–51. (In Ukrainian).
9. Sainchuk M.M. he formation of value orientations in the field of physical culture and sports of high school students in the process of physical education: avtoref. kand. nauk z fizychnoho vykhovannia i sportu, 24.00.02. (In Ukrainian).
10. Tomenko O. Formation of the conceptual apparatus of non-special physical education in modern conditions. Teoriia i metodyka fizychnoho vykhovannia i sportu. 2009. № 2. S. 99. (In Ukrainian).
11. Fedorenko Ye.O. Formation of motivation for specially organized motor activity of high school students: avtoref. kand. nauk z fizychnoho vykhovannia i sportu, 24.00.02. Dnipropetrovsk, 2012. 20 s. (In Ukrainian).
12. Tsybul'ska V.V. Organizational and methodological conditions for the formation of motivation of female students of part-time education in pedagogical specialties for professional and applied physical training. Slobozhanskyi naukovo-sportyvnyi visnyk. Vyp. 6, 2014. S. 120–125. (In Ukrainian).
13. Tsybul'ska V.V. Formation of motivation for professional and applied physical training of students of pedagogical specialties in various forms of education: dysertatsiia na здобuttia naukovooho stupenia kandydata nauk z fizychnoho vykhovannia i sportu: spetsialnist: 24.00.02 – fizychna kultura, fizyчне vykhovannia riznykh hrup naselennia. 2015. Dnipropetrovsk. 262 s. (In Ukrainian).
14. Chycheliuk A.V., Bezverkhnia H.V., Tsybul'ska V.V. Psychological and pedagogical conditions for the training of physical education specialists. Akademichni vizii. Vyp. 16, 2023. (In Ukrainian).
15. Bezverkhnia G.V., Tsybul'ska V.V. Non-special physical education for students as a prior direction of the educational process in the higher pedagogical establishment. Ratownictwo Wodne, Sport Plywakcki i Kultura Fizyczna w Teorii i Praktyce: Akademia Wychowania Fizycznego i Sportu im. Jędrzeja Śniadeckiego. Gdańsk, 2014. (In Polish).
16. Hakman A., Andriieva O., Kashuba V., et al. Factors of future teachers' motivation formation for the physical improvement. Balt J Health Phys Act. 2021;Suppl(2):33–42 doi: 10.29359/BJHPA.2021.Suppl.2.04.
17. Hakman A., Andriieva O., Bezverkhnia H., Moskalenko N., Tsybul'ska V., Osadchenko T., Savchuk S., Kovalchuk V., Filak Y. Dynamics of the Physical Fitness and Circumference Sizes of Body Parts as a Motivation for Self-Improvement and Self-Control in Students. Journal of Physical Education and Sport (JPES). 2020. Vol. 20 (1). P. 116–122. doi: 10.7752/jpes.2020.01015.
18. Halyna Bezverkhnia, Tetiana Fedirchuk, Viktoria Tsybul'ska, Mykola Maievskiy, Tetiana Osadchenko, Serhii Ilchenko, Anna Hakman. Formation of motivation for professional and applied physical training in Future elementary teachers. Journal of physical education and sport ® (jpes), vol 19 (supplement issue 2), art 45, pp 299–304., 2019.
19. Krucewicz, G.V., Bezverkhnia G.V. «Rekreacja w Kulturze Fizycznej Różnych Grup Społecznych». Drukarnia i Wydawnictwo Akademickie Wyższej Szkoły Społeczno-Przyrodniczej im. W. Pola w Lublinie, 2013. 326 s.
20. Motivation to physical education of school and university students: [Collective monograph]. Edited by Krutsevich T., Bezverkhnia H., Tsybul'ska V., Kyslenko D., Marchenko O., Bondarchuk N., Yukho Y., Sadchenko M. Budapest, 2021. 200 p.
21. Motor activity of different social groups: [Collective monograph]. Edited by L. Balatska, T. Liasota, I. Nakonechnyi, A. Hakman, H. Bezverkhnia, O. Kljus, T. Osadchenko, A. Semenov. Riga, Latvia : «Baltija Publishing», 2020. 140 p.
22. Roksolana I. Sirko, Halyna V. Bezverkhnia, Olha Ya. Zaverukha, Svitlana V. Chupakhina, Nataliia R. Kyrsta, Motivation to Get a Second Higher Education: Psychological and Pedagogical Aspect. International Journal of Learning, Teaching and Educational Research Vol. 19, No. 2, pp. 188–202, February 2020.

ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРІВ

Безверхня Галина Василівна <https://orcid.org/0000-0003-0919-7041>, bezverxnyagv@gmail.com

Луцький національний технічний університет,
вул. Львівська, 75, м. Луцьк, 43000, Україна

Цибульська Вікторія Вікторівна <https://orcid.org/0000-0002-5781-3358>, vikaydpy@ukr.net

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького,
вул. Наукового містечка, 59, м. Запоріжжя, 69000, Україна

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

Bezverkhnia Halyna <https://orcid.org/0000-0003-0919-7041>, bezverxnyagv@gmail.com

Lutsk National Technical University,
Lvivska str., 75, Lutsk, 4300, Ukraine

Tsybul'ska Viktoria <https://orcid.org/0000-0002-5781-3358>, vikaydpy@ukr.net

Bogdan Khmel'nitsky Melitopol State Pedagogical University,
Naukovo Mischechka str., 59, Zaporizhzhia, 69000, Ukraine